

LBRIS

We know
books

Pascale Roze

Ițic

Traducere
din limba franceză
și note de Mădălin Roșioru

EDITURA
ART

De două ori în viață, Ițoc¹ Gersztenfeld a cunoscut sentimentul de a spune adevărul. Prima oară, a țâșnit din el, ca o exclamație din toată inima, atât de limpede. Și a fost eficient. A doua oară, l-a bâlbâit. În afară de aceste două cazuri, a fost un om tăcut. Pentru el, a vorbi însemna a exagera.

Se născuse la Varșovia, pe vremea aceea, în Imperiul Rus, în 1904, cel de pe urmă dintr-o familie cu nouă copii. Tatăl său era cizmar. Învățase să citească și să scrie în rusă și-n poloneză la școală, puțină ebraică în heder², apoi fusese pus la treabă, când cu tatăl său, când, la nevoie, la Pinkus, negustorul de haine vechi, care locuia în aceeași curte. În locuințele din curtea lor, ca și-n cele de pe strada Gnoyna, ca-n toate casele din cartier, de altfel, rare erau familiile cu mai puțin de zece copii. Aceștia mâncau puține fructe proaspete, dar prăjituri, din belșug: *bubele*³, *placek*⁴. Familia Gersztenfeld locuia la parter. Aveau un pat pentru părinți, un pat pentru cele

---

¹ *Isaac*, în idiș. Diminutiv: *Ițic* (n. ed. fr.).

² Școală elementară tradițională evreiască, rezervată, de regulă, băieților, între 5 și 13 ani, în care se predau noțiuni introductive de iudaism și de ebraică.

³ Prăjitură tradițională evreiască.

⁴ Prăjitură tradițională poloneză.

patru fete, un pat pentru cei patru băieți. Ițoc a dormit în patul părinților săi până ce fratele său cel mai mare a plecat de-acasă. Avea opt ani când Iosel a plecat la Berlin. Din cinci frați, patru au plecat: Iosel, cel mai mare, la Berlin, cel de-al doilea ca vârstă, Beriș, în Palestina. Haim, la Bruxelles, iar Șmuel și-a înlocuit tatăl la cizmărie. Ițoc a fost al patrulea la rând. Dintre fete, doar Rivke, cea mai mică, a plecat de-acasă. Cei care au rămas au murit de foame. Clădirea avea cinci etaje. Scara era luminată printr-o lucarnă a acoperișului. Cu cât urcai mai sus, cu-atât se lumina mai tare. În apartamente, erau lămpi cu gaz, dar nu și pe scară.

Prăvălia dădea spre curte, iar dindărătul ei era o cameră unde locuia toată familia, cu paturile, masa, lămpile de gaz, soba, sfeșnicul, taliturile⁵, mâncărurile tradiționale. Nici unul nu citea. Ziarele foloseau la împachetat încălțăminte, la aprins focul în sobă, iar când era frig le strecurau pe sub paltoane să le țină de cald. Căutarea ziarelor a fost prima treabă, cea dintâi responsabilitate a lui Ițoc. Nu era ușor. Nimeni nu arunca hârtia pe vremea aceea. Ieșea din cartier și mergea spre castel, luând-o pe bulevardul Freta, zăpăcit de-atâta spațiu. În cartierul lor, străduțele se întretăiau. Burghezii îl surprindeau. Păreau atât de ocupați. Dar ei lucrau puțin. Muncă puțină, bani pe sponci, și trăiau uite-așa. Stăteau la taclale. Știau să sporovăiască. Nu și Ițoc. Taică-su se pricepea să trăncănească. Când nimeni n-aducea încălțăminte la reparat, cizme cu carâmbul înalt, care erau pentru el încălțări de lux și pe care era onorat să le repare, vindea bilete de loterie, și fiecare bilet vândut

---

⁵ Șaluri dreptunghiulare, cu franjuri, purtate de evrei pentru anumite rugăciuni.

era prilej de o dublă bucurie: câțiva bănuți și-un taifas cât lumea.

Ițoc era așa de mut, că adulții intraseră la idei. Nu și maică-sa. Poate știa ea că o voce îi grăia în cap. El se-ntreba dacă și ceilalți auzeau aceeași voce. Se temea că nu e normal. Vocea vorbea puțin, numai frânturi. Spunea: merge și-așa, o formulă care-i plăcea mult tatălui său. N-ar fi îndrăznit s-o spună cu voce tare, ar fi avut impresia că ar comite un sacrilegiu sau că și-ar bate joc de taică-su. Rugăciunea, *Șema Israel*⁶, o auzea pe când se juca cu bilele sau când căuta ziare. Dar, uneori, și capul său era gol, ca un ulcior în care n-ar fi apă. Și asta-l speria.

Se temea de somn, se temea să nu moară. Supraveghea respirația părinților, sforăiturile tatălui său, care se opreau mult timp înainte de a porni din nou, răsuflarea șuierătoare a maică-sii. Ciulea urechea către clopotul catedralei care se auzea până pe străduța lor. Ținea socoteala bățăilor. Orele băteau de două ori. Le verifica. Oare când vine ziua? Și-i mai era frică de pedeapsa lui Dumnezeu. Era în curtea lor un cocoșat, și, dacă uita de vreo regulă a șabatului⁷, simțea îndată cum îi crește cocoașa pe spate.

Își făcea griji pentru animale. Caii care trăgeau trăsurile. Găinile crescute în cotețele din fața caselor. Se-ntreba

---

⁶ *Ascultă, Israel* – principala rugăciune și crezul central în ritul iudaic, denumită după primele cuvinte: „Ascultă, Israel, Domnul este Dumnezeuul nostru, Domnul este unul. Bindecuvântat fie numele glorioasei sale împărății în vecii vecilor! Să iubești pe Domnul, Dumnezeuul tău, din toată inima ta, din tot sufletul tău și cu toată puterea ta.“

⁷ A șaptea zi a săptămânii, rezervată odihnei.

dacă li se întâmpla și lor să fie fericite, că el, atunci când un burghez îi dădea un ziar arătos, când simțea că vine primăvara sau când maică-sa îi ducea la plimbare, în serile de vară, la periferia Varșoviei. Ea cânta povestea unui băiețel care vrea să devină pasăre. Iar băiețelul din cântec avea numele lui, ceea ce-l tulbura peste fire. Ițic, coronița mea, ia, pentru numele lui Dumnezeu, ia măcar un șal, să nu degeri afară! Ia-ți ghetuțele, iarna-i crâncenă! Și ia-ți și flaneaua. Și ia-ți și mantaua. El ridică aripa, mi se pare greu. Cu prea, prea multe lucruri și-a îmbrăcat mămica bietul păsărel. Era cântecul său preferat. Da' de ce-l strigă „coronița mea“? întreba el. Pentru că-i regele ei, răspundea mama. Atunci el îi strângea mâna parcă făgăduindu-i că nu va pleca niciodată. Și totuși, a plecat și el.

Plecarea era o necesitate ce plana asupra lor, a tuturor. Știau acest lucru, după ce văzuseră cum pleacă în lume atâta amar de unchi și mătuși, frați și surori. Știau că riscă să le vină și lor rândul. Pe când era copil, n-ar fi vrut să cadă și asupra lui. Nu era curajos, iubea Varșovia. Acoperișurile Varșoviei, Vistula prin Varșovia, zăpada de la Varșovia, liliacul înflorit din Varșovia, străduțele cu arcade între case, taică-su și maică-sa. Și rusul, și polonezul, care tot dădeau din gură pe străzile unde nu locuiau ei. Chiar și groaznicul noroi de primăvară, tot îl iubea. Da, iubea viața. Viața sa.

Dar nu știa s-o spună. Inima-i era confuză, cuvintele fugeau de el, la fel și gesturile. Chiar dacă a căpătat voință, chiar dacă a învățat să mediteze, să-și stăpânească neliniștile, inima, tot n-a știut să crească. A murit la treizeci și opt de ani cu o inimă de copil, neîndemânică. Și știa asta. Prilej de suferință.

La paisprezece ani, această inimă se-ndrăgosti de Maryem, pe de-a-ntregul. Ea avea aceeași vârstă și voia deja să plece. Sărea întotdeauna peste ultima treaptă a scării, grăbită s-alerge în stradă. Tatăl ei, Solomon Klein, era un dascăl foarte admirat. Familia, la fel de numeroasă ca și alde Gersztenfeld, trăia din mila oamenilor, la etajul al treilea. Era vioaie, plină de haz, hotărâtă, opusul lui în orice privință. El se mira că ea îi acceptase dragostea. Rămâneau mult timp împreună, așezați pe palierul de la ultimul etaj, unde se refugiau ca să citească povești pentru fete, la lumina lucarnei. Ea frecventa asiduu biblioteca publică, adora romanele pentru fete și tot ce pomenea de Paris. Maryem iubea viața, dar viața-n altă parte. Suferea din cauza familiei sale, îl vorbea de rău pe taică-su, care nu făcea altceva decât să cânte la sinagogă, lăsându-i nevastei toate grijile materiale. Condamna religia, interdicțiile, obligațiile. Voia rochii, cărți, apă de colonie, și nu apa pe care i-o turna în fiecare dimineață taică-su, să se spele pe mâini, și nu peruca maică-sii, ea și surorile ei aveau părul lung și buclat. El privea albumul ilustrat pe care ea i-l arăta, vederile din Paris, încercând să-și închipuie că poate ei vor locui împreună acolo. Ea era atât de sigură că așa se va-ntâmpla! Fetele Klein sunt moderniste, spunea maică-sa, iar Maryem e cea mai rea dintre ele, suspina ea, întrucât văzuse bine iubirea fiului său.

Într-o zi, Iosel le-a trimis o scrisoare, cu bani de un bilet pentru Berlin. Plecase de unsprezece ani. Polonia se zbătea în mizeria neagră de după război, și Berlinul la fel, dar nu atât de mult. Vara aceea, în 1923, marca o pauză în falimentul Republicii de la Weimar. Pusese în plic și o fotografie cu un bărbat bărbierit, elegant, purtând lornion și-o pălărie moale. Bărbatul acela era fratele lor!

Deci și în familia lor se putea reuși în viață! Oferea unuia dintre ei posibilitatea de-a veni să lucreze la el. Ițoc îi arătă fotografia lui Maryem. Ea o privi provocator și spuse: tu vei fi acela! Voi veni și eu după tine la Berlin, și de-acolo vom pleca la Paris! Stăteau sub lucarna deschisă. Ea folosea cuvinte mari, vreau să trăiesc, aici îmi dau duhul, tata mă omoară cu zile. Dacă nu pleca, avea să-și ia zborul cu mierla care cânta pe acoperiș, și s-ar fi zis cu Maryem. Atunci el i-a spus da, voi pleca.

Amărât în sinea sa.

S-au dus să se logodească pe podul Kierbedz. Bătea vântul. Ea tăie câte-o șuviță din părul lor, le-amestecă și le-aruncă în Vistula. Doar ele vor cădea! țipă ea. Se răspândiră. Ițoc era foarte emoționat, prea emoționat ca să mai simtă bucurie. Nu îndrăznea să spună că i-ar fi plăcut să mai rămână puțin pe strada Gnoyna și că maică-sa voia să plece Șmuel. Taică-su, care conta pe Șmuel pentru cizmărie, bombănea: preferi să mucezească pe strada Gnoyna? Cuvântul îl răni. Nu-i trecuse prin minte că mucezeau, în orice caz, nu ei, bărbații, și nu taică-su, care ținea cuvântări tuturor trecătorilor și nu pierdea nici o ocazie să joace cărți sau șah. Când fiul său Gabriel a împlinit șase ani, Ițoc l-a învățat să joace șah, așa cum îl învățase și taică-su pe el. Lua tabla, îi dădea lui piesele și mergeau amândoi, ceremonios, la Buttes-Chaumont. Puneau tabla între ei. Gabriel așeza piesele cu grijă, și începeau partida, serioși și concentrați. Ițoc își amintea că taică-su îl lăsa prea ușor să câștige și se străduia să fie un partener bun pentru fiul său. Cu Denise juca dame. Era așa de mică, voia s-o lase să câștige, a trișat. Din păcate, el a trișat și ea l-a văzut. Fețișoara i se-ncrețise de

indignare! Maică-sa și surorile, ele „mucezeau“, ghicise el. Adesea i se strângea inima când își amintea încăperea sumbră în care ele „mucezeau“, bucătăria, lipsa de haine, ciorba și cojile și așa-zisele zile de necurăție. El se culca primul, apoi taică-su și, în cele din urmă, maică-sa, care-i murmură câteva cuvinte înainte de a adormi. Îi simțea spinarea. Era cald, foarte cald în pat. Maică-sa l-a preferat cu patimă. Era ultimul născut, cel mai blond, cel mai cuminte, și oricum n-avusese niciodată vreme să-i iubească și pe ceilalți, fiind tot timpul gata să-i schimbe scutecele următorului.

A plecat, ca o pasăre împinsă înainte, alungat de taică-su, alungat de Maryem, luându-și rugăciunea sub aripă: repede, nu zăbovi. Prima sa călătorie cu trenul. Avea nouăsprezece ani. A murit nouăsprezece ani mai târziu și a mai luat trenul de opt ori. În ziua aceea, șiruri de țărani brăzdau câmpiile. Secerau orzul. A murit nouăsprezece ani mai târziu, și era aceeași vreme, de secerat orzul. Îl cheamă Ițoc Gersztenfeld. Taică-su spunea că i se potrivea numele de familie, pentru că Gersztenfeld înseamnă câmp de orz, iar părul lui era de-un blond aproape alb, ca orzul înainte de seceriș. Coronița mea. Ițic. Ia măcar un șal, cânta maică-sa. Denise a intrat în încăperea în care fuseseră chemați, el și tovarășul său. Era cu o altă fetiță, și fiecare dintre cei doi tați s-a repezit la copilul său. Ghetetele, încălță-te, iarna-i crâncenă, ia-ți și mantaua. Fiul său și-a schimbat numele. În trenul care-l ducea înapoi la Paris după război, și-a inventat un nume. Erau patru, două fete și doi băieți. Și-a dat fiecare câte-un nume, în joacă: Garran, Darès, Belmont, Francos. Au adus strălucire asupra noilor nume. Dacă Ițoc s-ar fi gândit să-și schimbe numele, s-ar fi mulțumit să și-l franțuzească

în Graindorge⁸. Graindorge există, sunt oameni care au acest nume. L-ar fi chemat Léon Graindorge. Léon, din cauza lui Léon Blum. Ce mai faci, Léon Graindorge?

În 1937, Îtoc și-a dus familia la Berck-plage, primele și singurele lor vacanțe împreună. Dimineața devreme mergeau în port să cumpere pește pentru copii. Nu văzuseră niciodată marea. Privind orizontul, încerca să-și închipuie cum e viața marinarilor. Cum era acolo, în mijlocul apelor? Închipuirea îi stârnea frică, precum cea care puneă stăpânire pe el atunci când, copil fiind, simțea vidul. Dar pe aceasta, își spunea, nu e obligat s-o suporte. Nu-l silește nimeni să suporte ruliul valurilor, bătaia vântului, nici să salte pe punte năvoade doldora de pești zbătându-se a moarte. El era om al pământului, un Gersztenfeld, om al orzului și-al grâului, un om al plimbărilor duminicale cu copiii la Montfermeil, unde îi învăța deosebirile dintre cereale, unde le arăta lucerna, macii și albăstrelele. Sunt spaime pe care nu trebuie să le înfrunți, gândea el ușurat, e o distribuire a fricilor între oameni, fiecare cu sarcina lui. În afară de frica de moarte, pe care o purtăm cu toții în noi. Când a aflat că fratele său Beriș întemeiasă un sat în Palestina, semănase grâu și plantase portocali, a fost încântat. Și adesea, în spatele ochilor închiși, la Pithiviers⁹, vedea livezile de portocali.

Un om revopsește o bancă într-o piață din Berlin. A citit asta într-un ziar din 1936: se revopsesc băncile din

---

⁸ Nume propriu provenit din *grain d'orge*, „grăunte de orz“.

⁹ Localitate în care a funcționat, în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, un lagăr de concentrare, apoi de tranzit, pentru evrei. Șase convoaie au plecat din Pithiviers către Auschwitz, transportând 6 079 de evrei; dintre aceștia, au mai supraviețuit 115, adică 1,8% din totalul deportaților.